

УДК 338.246:71:339.9

Плужник А. В.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

СИСТЕМА ФАКТОРІВ ТА ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІСТА

Визначено систему факторів і чинників та проаналізовано їх вплив на економічну безпеку міста з урахуванням специфіки розвитку окремих міст України.

Ключові слова: економічна безпека, місто, система факторів і чинників.

Постановка проблеми. В сучасних умовах в Україні особливої актуальності набувають проблеми економічної безпеки міста, як важливої складової національної та базової складової економічної безпеки регіону. Економічна безпека міст України на сьогоднішній день відіграє значну роль у забезпеченні національної безпеки. Здатність країни забезпечити безпеку залежить, насамперед, від стійких, або високих темпів розвитку економіки, що створюють необхідні передумови й умови як для її незалежності й суверенітету, так і для підвищення рівня життя населення.

Економічна безпека на сьогоднішній день є одним з найактуальніших питань економічних досліджень у вітчизняній економічній науці. У сучасних умовах в Україні особливої актуальності набувають проблеми економічної безпеки міста, як важливої складової національної та базової складової економічної безпеки регіону.

Забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства в цілому та територіальних громад міст, зокрема, безпосередньо пов'язані із можливістю протистояти зовнішнім та внутрішнім ризикам і загрозам економічній системі міста, що спричиняються чинниками та факторами економічної безпеки міста.

Для проведення наукових досліджень та практичної імплементації наукових розробок необхідним є встановлення та аналіз факторів та чинників економічної безпеки міста. Їх теоретична систематизація та аналіз впливу на економічну безпеку міста з урахуванням специфіки розвитку окремих міст України.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню змісту, сутності, стану, ролі та місця економічної безпеки країни її складових, що формують економічну безпеку, і підходів, що до оцінювання стану в науковій літературі приділено достатньо уваги.

Економічна безпека держави, принципи формування організаційної системи забезпечення економічної безпеки держави розкриті в наукових роботах таких вітчизняних і зарубіжних вчених: В. Геєць, С. Глазьев, Б. Грієр, Л. Абалкін, О. Бандурк, О. Барановський, В. Білоус, І. Бінько, В. Духов, М. Єрмошенко, В. Манілов, Г. Маховські, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, Т. Ковальчук, С. Мердок, В. Мунтян, Н. Нижник, Д. Фішер, О. Комеліна; С. Онищенко, О. Пугач, Е. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, К. Петрова, С. Пирожков, В. Сенчагов, Г. Ситник, А. Сухоруков, Я. Тімберген, І. Червяков, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін.

Регіональна економічна безпека в забезпеченні економічної безпеки держави розкрита в роботах вчених: Т. Агапова, А. Татаркіна, П. Бельного, В. Войцеховського, З. Герасимчук, С. Злупка, Б. Данилишина, Є. Бойко, М. Долішнього, М. Козоріза, В. Онищенко, А. Кукліна, С. Писаренко, Я. Побурко, О. Ральчука, О. Хомра, Л. Семів, А. Федорицевої та ін.

Проблемі дослідження безпеки підприємств та підприємницької діяльності присвячені роботи науковців: І. Ніколаюка, Є. Позднишева, С. Яременка, А. Берлача, В. Ярочкіна, В. Ортинського, І. Керницького, З. Живко, А. Состіна, С. Шкарлет, В. Крутова, Ю. Крегула, Ю. Когута, М. Зубока та ін.

У працях цих авторів досліджуються та визначаються фактори економічної безпеки національної економіки, держави в цілому, регіонів та підприємств.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність загальнотеоретичних досліджень факторів, що впливають та формують економічну безпеку на різних рівнях економіки, встановлення системи факторів та чинників економічної безпеки міста у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі залишається не висвітленим. Ґрунтовні наукові розробки та комплексні дослідження факторів та чинників економічної безпеки міст України не проводилися. Також сучасні тенденції розвитку економіки міст відрізняються від загальнотеоретичних систем та пріоритетності факторів та чинників економічної безпеки. Зважаючи на вищевикладене, подальше дослідження системи факторів та чинників економічної безпеки міст є актуальним.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення системи факторів та чинників економічної безпеки міста та розроблення їх багатокритеріальної класифікації із встановленням необхідності її практичного використання в забезпеченні економічної безпеки міст України.

Виклад основного матеріалу. Дослідження класифікацій чинників та факторів економічної безпеки в загальнотеоретичному вигляді зумовлює можливість визначити узагальнене схематичне зображення системи, що буде оптимально підходити для наукових досліджень з вивчення проблематики економічної безпеки міста (рис. 1).

Фактори та чинники економічної безпеки є передумовою виникнення ризиків та загроз для економічної безпеки міста. Але при цьому не всі фактори та чинники можуть нести деструктивні наслідки для економічної системи міста. Виникнення загроз обумовлено різноманітністю факторів, які в цілому можуть надавати різноспрямований вплив на стан економічної безпеки суб'єкта [1].

Для вирішення задач забезпечення економічної безпеки важливим є виявлення та всебічний теоретичний аналіз факторів та чинників, критеріїв та показників, що об'єктивно відображають стан економіки та вказує на можливі ризики її розвитку [2].

За можливістю впливу – розрізняють об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні фактори економічної безпеки міста ми визначаємо як ті, що є сталими та незмінними, такими, що не підвладні волі суб'єктів еконо-

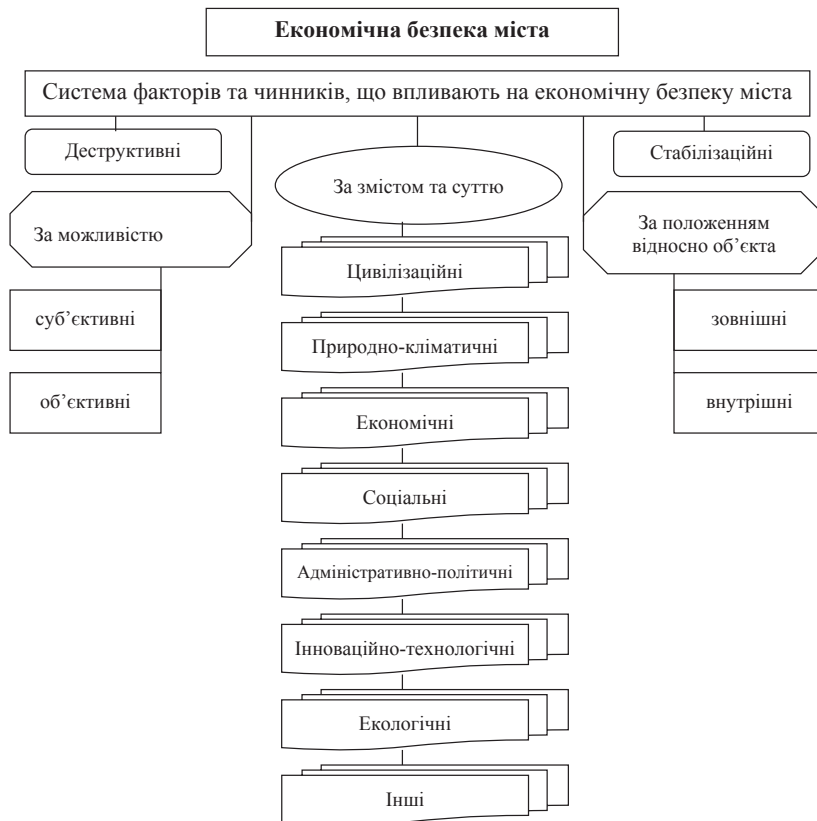

Рис. 1. Загальнотеоретичний вигляд класифікації системи чинників та факторів економічної безпеки міста

мічної системи міста. Їх наявність чи відсутність, рівень впливу не залежить від дій, чи бездіяльності суб'єктів економічної системи і зазвичай вони незмінними в короткостроковому періоді та не проявляють суттєвої динаміки в довгострокових періодах. На ці фактори неможливо або майже неможливо впливати, але необхідно обов'язково враховувати при розробці комплексної системи економічної безпеки міста.

Суб'єктивні чинники – утворюються під впливом людського фактору і є динамічними та можуть порівняно легко змінюватись протягом, навіть короткострокових періодів. Вони залежать від фінансових, економічних, правових, адміністративних та соціальних можливостей суб'єктів економічної системи міста.

Розподіл факторів і чинників економічної безпеки міста на об'єктивні і суб'єктивні науково-практично розрізняються умовно і є дійсними до моменту конкретного розгляду того чи іншого явища або події. Зокрема, це стосується корупційної складової, тіньового обороту капіталу, можливості використання так званих «сірих» схем в економіці. Також в конкретизованих ситуаціях один й той самий фактор, що впливає на економіку міста розглядатиметься стосовно систем економічної безпеки міста різного ієрархічного рівня в одному випадку – знаходитиметься в групі об'єктивних, а по іншим – в суб'єктивних. Зокрема, це стосується політичних факторів на загальнодержавному та місцевому рівні, можливостей наповнення бюджету, прозорості інвестицій.

Майже всі фактори та чинники можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на систему економічної безпеки міста з позиції досягнення її мети, всю сукупність факторів можна розподілити за результатами впливу. Однакові фактори та чинники не змінюючи суті та форми,

а також сили впливу, можуть змінювати в часі в часі результати впливу на систему економічної безпеки міста. Тому такий дуже простий поділ залишається теоретично-умовним і визначатись повинен в кожній конкретній ситуації. Це, зокрема, стосуватиметься політичних та соціальних факторів та чинників, що при своїй динаміці навіть в короткостроковій перспективі можуть діаметрально протилежно змінювати результати впливу. Також це стосуватиметься фінансової та бюджетної сфери, коли зокрема недофінансування може, як стимулювати до інтенсивного розвитку, так і екстенсивний розвиток може породжувати негативні наслідки для економічної системи міста.

В узагальненому вигляді сукупність чинників та факторів економічної безпеки міста можна поділити на зовнішні та внутрішні. Критерієм такого поділу виступає можливість безпосереднього впливу та управління ними з боку виконавчих суб'єктів економічної безпеки міста. У цьому дослідженні зовнішні фактори розглядаються як глобальні передумови, що зумовлені загальносвітовою динамікою розвитку економіки,

загальним станом держави та регіону. Тут враховується стан економічних систем різних порядків і місце економіки міста в ієрархії глобальної економіки. Зокрема, регіональні фактори можуть виступати, як внутрішніми, так і зовнішніми, адже, економіка міста є переважною складовою економіки регіону. Внутрішні фактори при цьому конкретизуються впливом на різних рівнях економічної безпеки міста. Зовнішні фактори визначаються загальною проблематикою економіки відповідного порядку, а внутрішні виходять з місцевих особливостей та відмінностей конкретних міст.

Всі фактори та чинники мають різну природу походження, змістовність та суть, але розмежування цих груп факторів та чинників є часто неможливим. Так, неможливо провести чітку грань між соціальними та економічними факторами та чинниками; між економічними та політичними; демографічними та економічними; інноваційними та інвестиційними природними та екологічними. Тому необхідно досліджувати фактори та чинники по кожній групі окремо, застосовуючи метод наукової абстракції та ін., оскільки данні фактори та чинники мають специфічний прояв по кожному окремо взятому місту. Окрім того, кожне місце матиме свій порядок пріоритетності факторів і чинників та їх динаміку. При цьому пріоритетність чинників та факторів з часом змінюється, на відміну від перших двох десятиріч незалежності, зараз основну роль в економічній безпеці міст відіграють фактори та чинники, які є відображенням сучасних тенденцій економічних та соціальних трансформацій: науково-технічний прогрес, інтелектуально-кадровий потенціал, активізація інвестиційної діяльності, інноваційність господарської структури міста.

В умовах глобалізації дія цивілізаційного фактору – одного з найважливіших в сучасному світі

ті має значний вплив на економічну безпеку [3]. Україна знаходиться на важливій геополітичній межі сходу і заходу. Особливої актуальності це набирає при виборі орієнтирів подальшої світової економічної орієнтації (ЕС – ТС). Міста, що знаходяться поблизу державного кордону, зазвичай зазнають значного цивілізаційного та економічного впливу інших держав. Особливо це може бути помітним в різниці цивілізаційної та економічної орієнтації міст на сході та заході України. Цивілізаційний фактор дедалі набуває все більшої актуальності і повинен обов'язково враховуватись в економічній безпеці міст.

Група природних факторів теоретично може трактуватися, як загальна сукупність природних умов і ресурсів, що забезпечують ефективне функціонування економіки міста. В сучасному урбаністичному суспільстві поступово нівелюється фактор природних умов, але необхідно не забувати про те, що він був визначальний при поселенні людей та побудові міст. І по сьогодні інвестиційна привабливість та економічний потенціал у своєму складі відводить значну долю природним факторам. Тому, проводячи дослідження економічної безпеки міста, слід відносити природні фактори до важливих. Для більшості міст України природні фактори є сприятливими, але промислове перевантаження окремих регіонів та існування промислових мономіст в Україні зумовлює неоднорідність наявного природного потенціалу.

Розумне природокористування в межах міста є важливим показником для прогнозування стану та перспектив економічної безпеки міста в цілому. Але останнім часом, прагнучи до максимізації прибутків будь-яким чином, – значними стають негативні приклади використання природного потенціалу (забудова паркових зон, зменшення зелених насаджень в містах, погіршення стану водою та підземних джерел, та ін.). Всі ці дії сьогодні вимагатимуть значних обсягів додаткових капіталовкладень для сприяння відтворенню природного потенціалу міст в майбутньому. Також треба зазначити важливість кліматичних факторів та необхідність приділення їм окремої уваги в подальших дослідженнях, адже зміни клімату в останні роки внесли значні зміни в комунальне господарство багатьох міст України.

Економічним факторам та чинникам – належить головна роль у функціонуванні міста, як складної інституціональної системи, а отже і в забезпеченні економічної безпеки міста. Економічні фактори мають різні рівні прояву: глобальні, міжнаціональні, макроекономічні, регіональні та місцеві – всі вони маючи різний кількісний та якісний прояв можуть нести стабілізаційні та деструктивні наслідки.

Економічні фактори та чинники включають [2]:

- структуру міського господарства;
- рівень монополізації економіки;
- ефективність виробничої сфери та сфери послуг;
- конкурентоздатність міської економіки;
- технологічну базу міського господарства;
- стан фінансової та бюджетної системи;
- інвестиційну привабливість та інвестиційна політика.

Всі ці показники мають визначені показники, що дозволяє прослідкувати їх стан в динаміці (доля економіки міста в ВВП та темп її приросту, індекс промислового виробництва, об'єм обороту в торгівлі, доля в загальнонаціональних інвестиціях) [4].

Найбільш негативно для економіки міст проявляють себе загальноекономічні та кон'юнктурні фактори. Економіка міст потребує формування сприятливого макроекономічного середовища, сприятливого регулювання ринку капіталу та рівномірного бюджетного забезпечення.

Соціальні фактори та чинники набувають первинної пріоритетності, зважаючи на цивілізаційний розвиток та тенденції розвитку постіндустріального – інформаційного суспільства. Позитивні переваги розвитку міст все частіше визначаються не ресурсною, фінансовою, промисловою чи іншими складовими – а якістю життя населення. Забезпеченням соціально необхідної індивідуальної безпеки, освіти, охорони здоров'я, підприємницькою свободою та ініціативністю, доступом до інформації та можливостей самореалізації. Соціально-демографічні фактори міста характеризуються показниками: рівня безробіття, долі доходів населення нижче прожиткового мінімуму, тривалості життя, забезпеченості житлом, смертності та народжуваності, та ін. [4].

Населення міст виступає не лише основним виробничим ресурсом – робочою силою, а і головним економічним споживачем, що формує попит та ставить нові економічні вимоги.

Негативні соціально-демографічні фактори в більшості міст України зумовлюють сповільнення економічного розвитку. Висока смертність, незадовільний стан здоров'я, масове поширення шкідливих звичок, соціальна диференціація, економічне розшарування суспільства та інші негативні явища все ще мають тенденцію до погіршення в Україні. Соціальні фактори зазвичай тісно пов'язані з економічними і їх взаємна позитивна зміна, зазвичай має синергетичний ефект.

Інноваційно-технологічні фактори та їх важливість зумовлена зростанням ролі науково-технологічної складової в економіці. Імплементация новітніх технологій та інноваційних розробок зазвичай призводить до позитивних результатів в розвитку економіки. Інновації та новітні технічні розробки мають прямий вплив на збільшення ВВП та підвищення рентабельності в більшості секторів економіки. Разом з тим це призводить до скорочення долі промислового виробництва та розширенню сфери послуг. Впровадження науково-технічних розробок призводить до скорочення робочих місць та витіснення робочої сили з виробничих секторів економіки та міграції робочої сили між містами. Інноваційно-технологічним факторам необхідно приділяти особливу увагу, враховувати сукупність позитивних та негативних наслідків, зважаючи на невідворотність процесу технологічного розвитку людства.

Адміністративно-політичні фактори часто мають першочергову роль в розвитку економіки міста та забезпеченні його економічної безпеки. Проте, адміністративно-територіальна реформа та «радянський» стиль управління, що все ще є поширеним в багатьох містах, часто мають негативний вплив на економіку міст. Гостра політична боротьба між різними політичними партіями, їх представниками в містах та урядом, також часто несуть негативні наслідки для економіки міст.

Адміністративно-територіальний устрій, політичні традиції та бюджетна політика в Україні не дають змоги забезпечити рівномірний розвиток економіки всіх міст. Економіка міста, а разом з нею територіальні громади часто стають заручниками політичної боротьби чи привілейованих шляхів розподілу бюджету.

Адміністративні, управлінські та політичні фактори (наприклад наявність ефективного мєра-господарника) можуть значно компенсувати негативні фактори з боку всіх інших, вищеперелічених. Але в той же час непоодинокі зворотні випадки, коли навіть провідні економіки міст зазнають втрат та негативних наслідків через невдаче (навмисно чи ні) управління містом та забезпечення економічної безпеки міста, зводячи до нуля всі позитивні переваги міста.

Екологічні фактори зазвичай не відіграють визначальної ролі у розвитку економічної системи міста та забезпеченні економічної безпеки міста. Проте різко незадовільний стан екології міста може відігравати вирішальну негативну роль в економічному розвитку. Ігнорування екологічних факторів зазвичай суттєво позначається на населенні а отже і на всій економіці міста, нівелюючи тим самим природні, економічні та інші переваги міста. При умові постійного контролю екологіч-

них факторів в містах можна досягти відчутних позитивних зрушень в конкурентних та соціальних перевагах, зокрема це стосується промислових міст.

Висновки і пропозиції. В сучасних умовах розробка комплексної програми економічної безпеки міст України та її ефективне застосування потребує визначеної системи факторів та чинників економічної безпеки міста з їх багатокритеріальною класифікацією, з врахуванням практичних особливостей окремих міст. Наведена у статті багатокритеріальна класифікація факторів та чинників може різнитися в конкретних містах, але повинна бути дотримана єдина мета, націлена на вироблення й обґрунтування напрямів і підходів до організації процесу забезпечення економічної безпеки міст. Визначена у статті система факторів та чинників економічної безпеки міста може мати практичне використання в забезпеченні економічної безпеки міст України.

Список літератури:

1. Камышникова Э. В. Классификация факторов экономической безопасности предприятия / Э. В. Камышникова // Актуальные научные разработки : V Международная научно-практическая конференция, София, 17-25 января 2010 г. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2010. – С. 36-39 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/10_56650.doc.htm.
2. Гордиенко Д.В. Обеспечение экономической безопасности государства / Д.В. Гордиенко Д.В. Аналитический доклад. – М.: Москва РФ, 2009. – 301 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://csef.ru/files/csef/articles/963/963.pdf>.
3. Красников Н.И. Основные факторы, определяющие конкурентоспособность и экономическую безопасность Ставропольского края / Н.И. Красников, И.В. Новикова // Экономико-правовые аспекты стратегии модернизации России: механизмы обеспечения конкурентоспособности и качественного экономического роста. Часть 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vestnik.stavsu.ru/58-2010/16.pdf>.
4. Зюзина О. В. Особенности системы обеспечения экономической безопасности на мезоуровне / О. В. Зюзина // Молодёжь и наука. – Красноярск : Сибирский федеральный ун-т, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2010/section13.html>, свободный.

Плужник А. В.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

СИСТЕМА ФАКТОРОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОРОДА

Резюме

Определена система факторов и проанализировано их влияние на экономическую безопасность города с учетом специфики развития отдельных городов Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, город, система факторов.

Pluzhnyk A. W.

Poltava National Technical University named after Yuri Kondratyuk

THE SYSTEM OF FACTORS OF ECONOMIC SECURITY OF THE CITIES

Summary

The system of economic security factors of the cities and their impact on the economic security of the city, taking into account the specifics of individual cities in Ukraine were analyzed.

Key words: economic security, city, system of economic security factors.